PRIM BERTRAN I ROIGÉ
FRANCESC FITÉ I LLEVOT

PRIMERA APROXIMACIÓ A LA CERÀMICA GRISA I ALS «GRAFFITI» DEL CASTELL D'ORONERS (ÀGER, Lleida)

0. *INTRODUCCIÓ*

En el decurs de les nostres campanyes de recerca i coneixement del Montsec i la vall d'Ager visitàrem i explorarem el desconegut castell d'Oroners. En el primer contacte, durant l'estiu de 1982, ja ens sorprengué la importància geo-estratègica de l'indret i l'interès del castell, en un mur del qual es conserven els grafits objecte de consideració en aquest treball. Gràcias a una posterior visita, efectuada el mes de juny de 1984, amb el professor Manuel Riu, aquest en féu adonar de la conveniència de procedir al calc i a l'estudi dels grafits, cada vegada més degradats degut a la conducta vandàlica d'alguns visitants. Amb la premura que requereix el cas, doncs, hem procedit a efectuar una primera aproximació a la ceràmica trobada dins l'àmbit del castell estricte i als dibuixos que apareixen en una de les seves parets.

0.1. *Fitxa tècnica*

Jaciment: Castell d'Oroners.
Lloc: Actualment conegut com Ermita del Remei.
Municipi: Ager.
Comarca: La Noguera.
Parròquia: Antigament, parròquia de Sant Salvador. Ara depèn de la de l'Ametlla, bisbat de Lleida (antic abadiat d'Ager).
Coordenades: Long. 4° 31′ 43″.
Lat. 41° 59′ 50″.
Altitud s.n.m. 509 m.
Accessos, vid. Guia Cartogràfica de la Edit. Alpina: *El Montsec.*

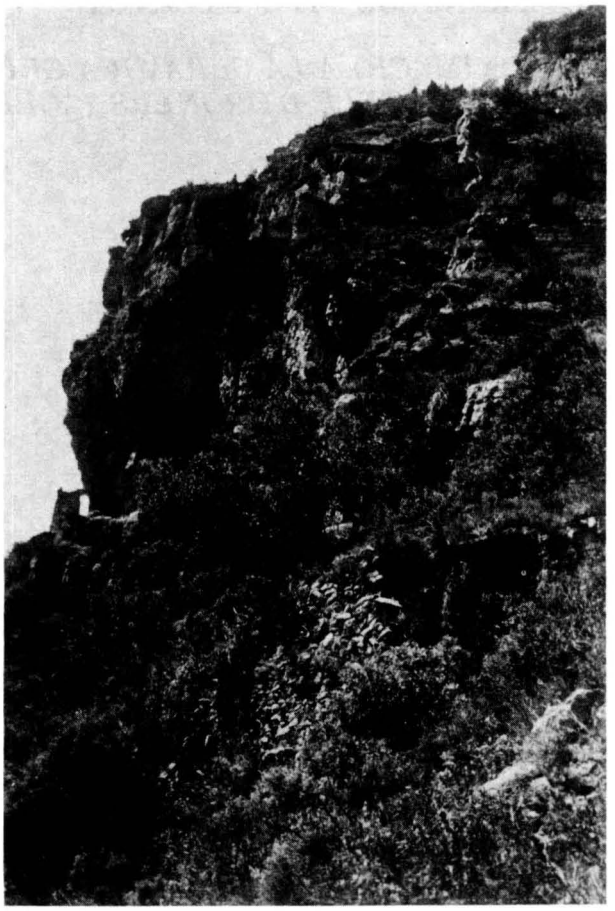

Foto 1. Vista general del castell d'Oroners sota la bauma que el protegeix. En primer terme desprendiments dels habitacles situats entre l'església y el castell.

0.2. *El Castell*

El que roman de l'antic castell d'Oroners és ubicat sota una bauma que l'aixopluga completament (vid. foto 1). El conjunt, de forma irregular, és format per quatre dependències disposades parallelament d'E-W, essent les dues de l'E. les úniques dividides en dos, deixant dues cambres, una al nord i l'altra al sud (vid. làms. 1 i 2).[1] El pla es repeteix a les dues plantes de la edificació. No s'ha conservat el pis que les separava degut a la destroça que hi ocasionà la

1. Agraïm l'ajut de l'amic Ramon Eslava i Hongria, autor dels planells del castell.

caiguda d'uns grossos blocs de roca despresos del sostre de la bauma. És pot apreciar perfectament l'indret i el nivell d'encaix de les vigues de fusta que, disposades sempre d'E-W, separaven les plantes.

El conjunt presenta un primer recinte, a l'extrem E., tancat i de realització més tardana al del conjunt. L'accès més important era el que s'efectuava per la primera planta al segon bloc o dependència, mitjançant una porta adovellada, d'arc de mig punt, de 2,15 m. d'alçada (vid. foto 2), de la qual no se'n conserva més que la construcció de l'extradós. Actualment aquest accès és tapiat i hom entra a l'edifici a través de l'espai obert per un finestral esboquerat i situat al mateix nivell, que dóna pas a la cambra nord d'aquest sector 2. I és en el mur corresponent al segon pis, l'adossat a la mateixa roca, on apareixen els grafits que més endavant descriurem.

Les dues dependències més occidentals no són arrebossades, a diferència del sector 2. El mur de separació d'ambdues és de pedres irregulars, unides amb morter de calç i arena. Al mig de l'edificació, corresponent al sector 4 o cambra màs occidental, hi ha un mur angular que es reprodueix al segon pis, és un afegit tardà, segurament de la mateixa època que el pati o recinte oriental de l'edifici.

A ambdós costats del castell apareixen els habitacles, disposats de forma irregular i de distinta superfície. Són situats sempre sota la protecció de la bauma.[2]

Tanca l'extrem oriental del conjunt, i a una altitud menor, l'església de faisó romànico-lombarda, d'una sola nau, igualment adossada a la roca.

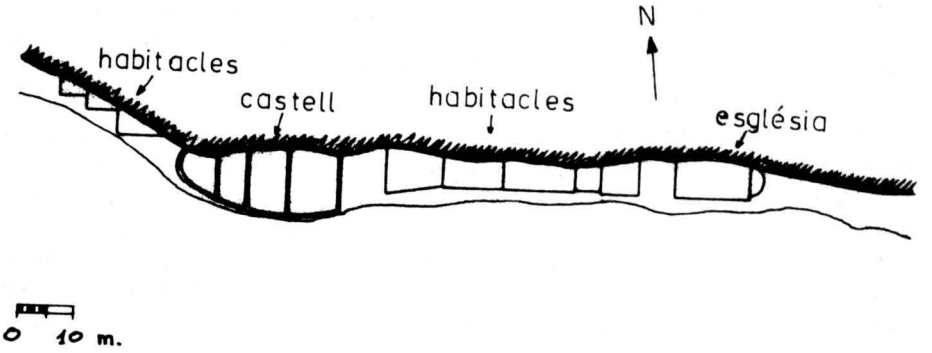
0.3. *Marc històric*

Segle XI

No podem donar una data precisa sobre la conquesta del castell d'Oroners, de dominació islàmica. El que sabem amb certesa, és que fou conquerit per Arnau Mir de Tost i que la seva conquesta se situa entre 1035 i 1042. L'any 1034 havia estat conquerit el castell d'Ager[3] per les forces d'Ermengol II i el valuós ajut del brau cavaller de Tost, les mateixes forces que un any després prenien Santalinya, als límits del terme del qual s'hi trobava Montclús i Oroners, que des d'un lloc encimbellat vigilaven el curs de la Noguera Pallaresa, prop de la torre de guaita de St. Oïsme.

La primera referència documental que posseïm, data del 7 d'agost de 1042.[4] Document que ens permet pensar que la seva conquesta es dugué a terme tot

2. Tenim projectat en un proper futur l'excavació d'aquest jaciment.
3. SANAHUJA, P., *Historia de la villa de Ager*, Barcelona, 1961, pàg. 54.
4. B. C. (Biblioteca de Catalunya): Perg. 4134, CARESMAR, *Compendi* 1548. Edit. P. Sanahuja, *ob. cit.*, app. 7, pàgs. 319 i ss.

Lám. 1. Planta del conjunt de les construccions ubicades sota la bauma d'Oroners que s'obre al riu Noguera Pallaresa.

Foto 2. Porta d'accès al castell. L'arc de mig punt, adovellat, desaparegué recentment i el seu accès és avui tapiat. A la dreta trossos despresos de la bauma que cobreix el conjunt.

seguit després de caure Santalinya. Es tracta d'una carta de franquícia concedida per Arnau Mir de Tost als cavallers Exabel i Garoca, senyors del castell de Pedra (Vall d'Ager), sobre tots els alous que posseïen al castell («castrum») d'Àger, al de Claramunt i al d'Oroners, els quals posseïen per compra o aprisió.

No sabem si, quan fou conquerida novament la vall d'Ager pels àrabs, sucumbí també Oroners,[5] el cert és que apareix novament en les distintes cartes de dotació de l'abadia de St. Pere d'Ager, que feren els seus fundadors Arnau Mir de Tost i la seva muller Arsenda després del 1048, quan la vall tornava a estar en possessió dels cristians. Del 10 de gener de 1057 [6] data la entrega solemne de l'abadia per part dels fundadors al nou abat, Guillem Ramon, jutge i ausonenc. Acta de donació on s'especifiquen els béns llegats a l'abadia, entre els quals hi figura la meitat del delme que posseïen els fundadors «in Kastro de Arononariis». Dotació que figurarà novament, de forma més explícita, en els documents lliurats el 31 de desembre de 1060 [7] i del 4 d'abril de 1065,[8] doncs fa donació de la meitat del que tenen al «Castello de Orononari» amb delmes, primícies i la resta de béns.

Segle XII

Durant aqueix segle no apareixen gairebé mencions sobre el castell. Les poques que resten, però, són prou interessants perquè ens permeten saber que el castell pertanyia al vescomtat i fou escenari de moltes picabaralles locals; les típiques entre el poder senyorial dels vescomtes i castlans i l'abat de St. Pere d'Ager. Petites lluites de les quals no posseïm prous dades per poder fer-nos-en una idea esclaridora. Almenys així sembla reflexar-ho l'acta de devolució de béns, subscrita pel vescomte Guerau Ponç de Cabrera el dia 31 de maig de 1131,[9] a favor de l'abadia d'Ager. Hem de suposar que un dels motius de la discòrdia fou degut a la cobejança dels béns de l'abadia per part del vescomte. El document, fet poc anys abans de morir, era també com un testament, doncs ratificava anteriors donacions fetes pel seu avi Arnau Mir de Tost. Al castell de «Arundinarii» li feia donació d'una penyora que hi tenia Ramon Pere de Sant Just, cavaller feudatari seu. També figura del 1155 una relació d'alous pertanyents a l'abadia d'Ager, que els havien usurpat, entre els quals hi figura

5. SANAHUJA, *ob. cit.*, Cap. VIII, pàg. 59.

6. B. C.: Perg. 4124, CARESMAR, *Compendi* 248 (còp.). Edit. Villanueva J., *Viage literario...*, vol. IX, app. XIV, pàgs. 248 i ss.

7. B. C.: Perg. 4116, CARESMAR, *Compendi* 464. Trans. R. Chesé Lapeña, *Colección diplomática de San Pedro de Ager (1010-1198)* (Saragossa 1973), vol. I, doc. 45 (tesi sense publicar).

8. B. C.: Perg. 4125, CARESMAR, *Compendi* 933. Edit. Sanahuja, P.: *ob. cit.*, app. 20, pàgs. 332 i ss.

9. B. C.: Perg. 4096 (còp. s. XIII). ACL: Fons Ager, cal. 171, perg. 98, 125, Trans. Chesé R.: *ob cit.*, vol. I, doc. 248.

un home a Oroners.[10] Hem de suposar que els hi foren arrabats per aquella noblesa cavalleresca del vescomtat amb qui devia enfrontar-se l'abadia.

Del 28 d'abril de 1179 [11] existeix també una butlla del papa Alexandre III, ratificant les possessions de l'abadia d'Ager, entre les quals hi figura «ecclesias de Orononers» amb delmes, primícies i altres bens i un condomini que fou del vescomte. Hem de suposar que el poble començaria a devallar prop del riu, on actualment encara poden veure's vestigis i bona part de l'església parroquial de St. Salvador. Ja veurem com al segle XIII, en el primer quart, s'esmenta la parròquia de St. Salvador.

Segle XIII

El document més antic data del 20 d'octubre del 1200 [12] i tracta d'una donació que feu una tal Guillerma a l'església de St. Salvador d'una heretat que posseïa al castell d'Oroners. El castell d'Oroners havia estat venut per Arnau d'Ager, fill de Bernat (els castlans), a l'esmentada església, amb la vila i els colons el dia 20 d'agost.[13]

Encara l'any 1220 [14] el monestir de St. Pere d'Àger disfrutava de les seves possessions al terme d'Oroners. Existeix documentació sobre una devolució efectuada a aquell monestir per part de Bernat de Meià i la seva muller Beatriu.

Segle XIV

Les dades que posseïm del segle XIV, són ben poques. El castell d'Oroners seguia pertanyent al vescomtat i era el seu senyor Berenguer de Josa, donzell, castlà de la castlania menor del castell d'Ager. Segons l'afocació del Cerimoniós (1375) [15] el poblet d'Oroners comptava solament amb sis focs, i devia estar situat sobre mateix de la ribera del Noguera Ribagorçana.

Com en el segle anterior, hem de contemplar aquest castell situat als límits del vescomtat, en la divisòria amb el senyoriu de Meià, en una estreta llenca de territori sobre la qual s'hi bastiria el marquesat de Camarasa.[16] La situació estratègica permetria la seva pervivència com enclau important militar encara en aquesta època, doncs la zona seguí essent escenari de lluites freqüents; lluites locals de caràcter feudal. Les torres dels poblets de Figuerola, Fotllonga,

10. B. C.: Perg. 3974, CARESMAR, *Compendi* 2157. Trans. Chesé, R.: *ob. cit.*, vol. II, doc. 303.

11. B. C.: Perg. 3543, CARESMAR, *Compendi* 2. B. C.: Pergs. 59, 16 (còp. s. XIII), 29 (còp. s. XIV), 115 (còp. s. XV), 75 (còp. s. XVI). ACL: Fons Àger, cal. 171, pergs. 61 (còp. s. XIII), 60 (còp. s. XIV). Edit. Kehr, *Paps. in Katalonien*, vol. II, n.º 185, pàgs. 479-484.

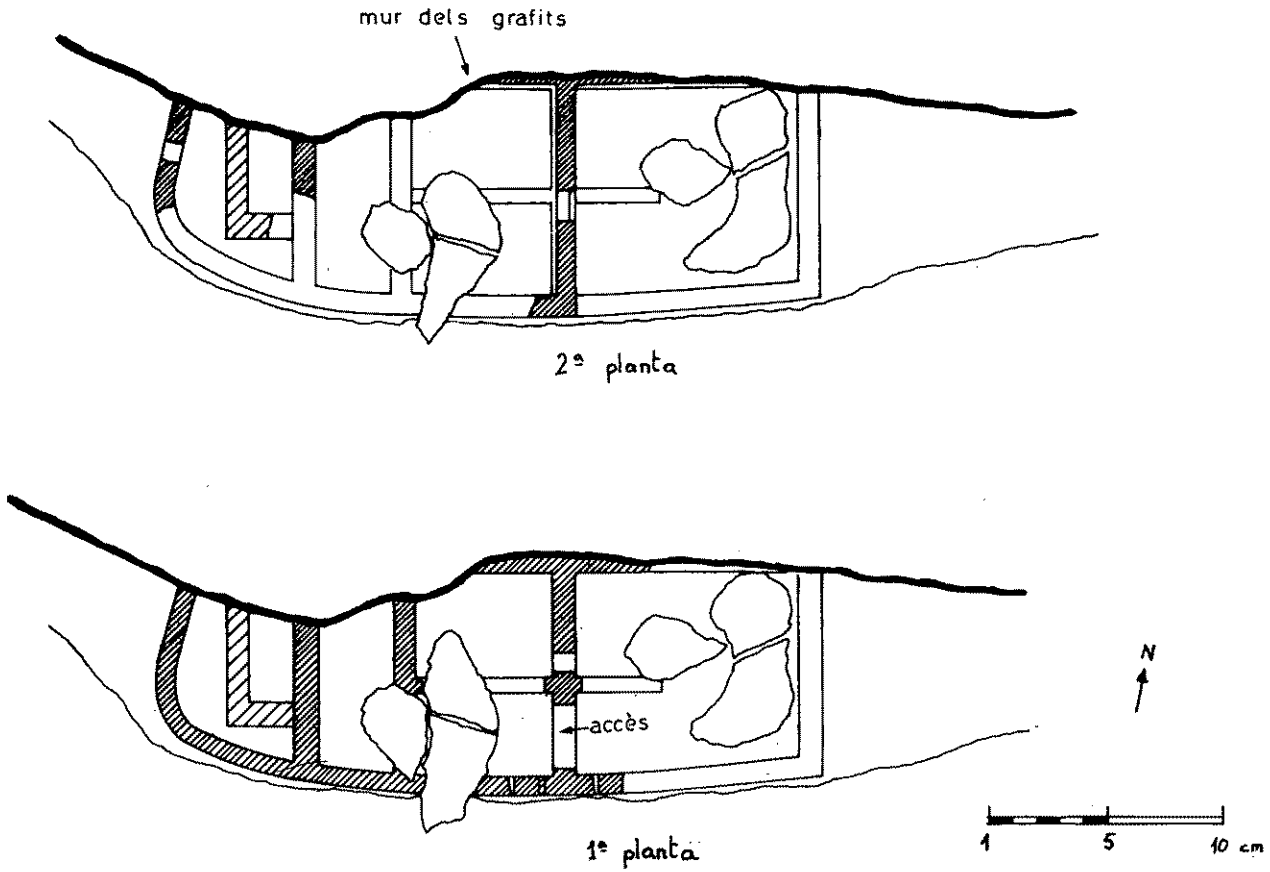
12. ROIG I FONT, J.: *Notes d'Excursions per la Conca de Meià*, «Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya», vol. XXXIII (1923), pàgs. 218.

13. CATALÀ ROCA, P.: *Els Castells Catalans*, vol. VI, pàgs. 363-367.

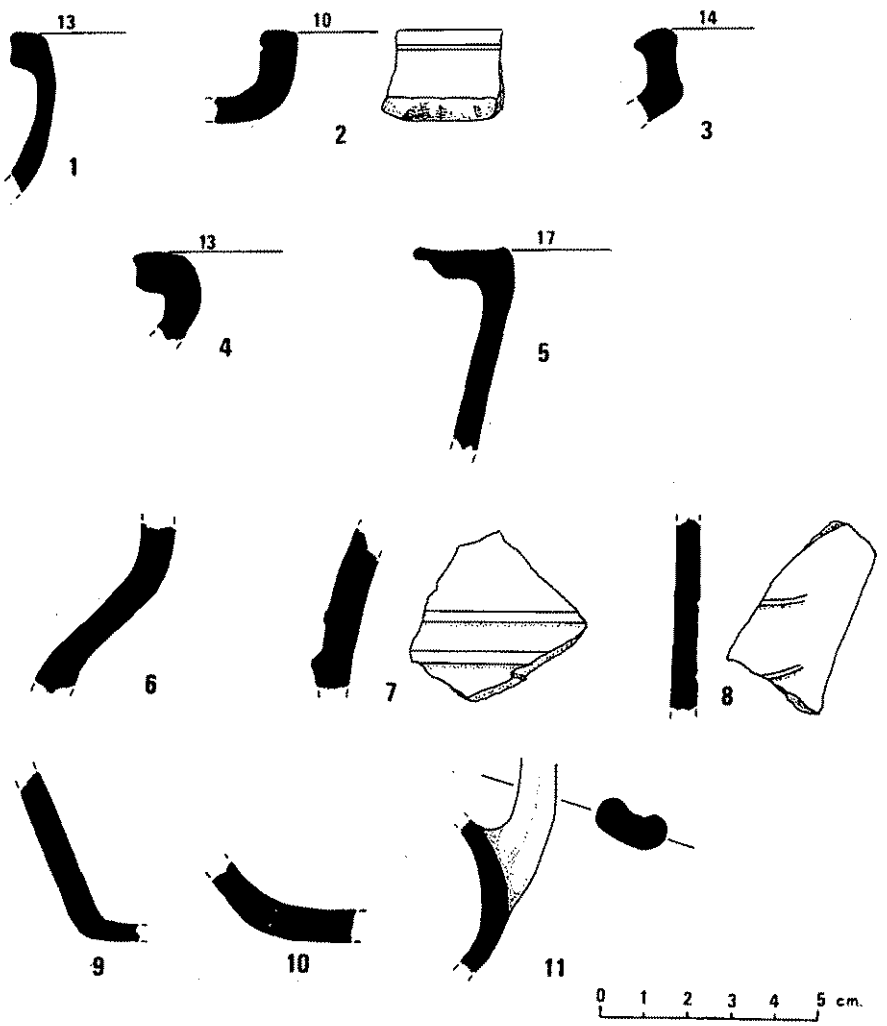
14. Arxiu Parroquial d'Àger: Perg. 914.

15. SANAHUJA, P.: *Historia de la villa de Ager*, pàg. 286.

16. SOBREQUÉS, S.: *Els barons de Catalunya* (Barcelona 1970), pàg. 154.

Lám. 2. Plantes específiques del castell d'Oroners. S'hi indiquen els fragments de roca despresos del sostre de la bauma.

Lám. 3. Seccions dels fragments de ceràmica grisa trobada al recinte del castell.

Peralba, o els mateixos masos-torre, fortificats de Lluc, l'Espinal o el Jaumet en són encara testimoni. Les seves construccions se situen entre les darreries del segle XII i la primera meitat del segle XIII.

Aqueixa situació es mantindria fins als inicis del segle XV, quan després d'ésser destruit i disgregat el comtat d'Urgell, la Vall d'Àger i el seu senyoriu foren atorgats a la jurisdicció temporal de l'arquebisbe de Tarragona Çagarriga, el qual ho llegà a aquella seu arquebisbal.[17] A finals del segle Oroners compta solament amb un foc.[18]

1. *LA CERÀMICA GRISA*

Procedint a un rastreig del sol corresponent a l'habitació inferior a la que guarda els «graffiti», i en l'espai situat davant mateix de la porta d'accès al castell, fou possible recollir 61 fragments de ceràmica els quals ens sembla convenient fer conèixer.

Existeix una certa varietat en quant a les pastes i àdhuc a les formes. La major part dels fragments, 50 en concret, corresponen a trossos de panxes de peces indeterminades, i només 11 presenten formes que hem considerat dignes de reproducció a la làmina 3.

1.1. *Pastes*

Un primer grup el formen les pastes de color bru, en nombre de set fragments, un dels quals és recobert en l'exterior per una capa d'engalba gris fosca i duu dues incisions realitzades amb algun element de puntxa arrodonida, formen dos fragments de circumferència, no concèntrics (fig. 8). El fragment més gruixut d'aquest grup amideix 8,4 mm. de gruix i presenta, respecte dels altres, desengreixant de quars blanc en trocets molt grossos, abundoses bosses d'aire i engalba exterior color castany. El fragment més prim, de 4,4 mm. de gruix, és el que presenta la pasta més fina i regular. Tots els fragments tenen restes d'haver estat tractats per l'escombreta en el seu acabat.

Dos petits fragments de ceràmica de biscuit, amb engalba gris fosc per ambdues cares i restes d'escombrat, aparegueren davant la porta d'accès. Els dos fragments, de 5,4 i 6,7 mm. de gruix, són de pasta molt mal cuita, que es desintegra amb facilitat i duu mordent de quars blanc bastant triturat.

Un fragment de pasta gris, de 6,5 mm. de gruix, presenta tonalitat gris-siena en la part interior i carmí en l'exterior, aquesta però és recoberta amb una capa d'engalba gris fosca.

17. BERTRAN, Prim: «Les ceràmiques grises de Sant Pere del Pedrís», a *Ceràmica grisa i terrissa popular de la Catalunya medieval*, annex 2 dels «Acta Mediaevalia», Barcelona 1984, pàgs. 54-55. Vid. làmina 2, especialment figs. 3, 7, 10 i 17.

18. Segons el fogatge de 1497. A.C.A., Mestre Racional, A-403, s.p.

1.2. *Formes*

El grup més nombrós correspon a les pastes gris-plom, entre les quals hi ha les de les figures 1 a 4, 6 i 7. Podem parlar d'una certa homogeneïtat en els tipus de pastes, llevat de que alguns fragments de panxes són sense engalba (no reproduïdes a la làmina) i els que la duen el seu color oscilla des d'un to gris-negre al gris plom. Les boques conformades per les peces de les figures 1 a 4 presentaven diàmetres similars, entre 10 i 14 cm., i tots quatre pertanyen a recipients de forma tancada profunda, versemblantment olletes. Les figures 1 i 4 presenten boca circular amb vora sortida, llavi pla en la part superior, amb un solc suau en l'exterior, essent la part interna de la boca més arrodonida en el segon cas, fet que implica un coll més inclinat i possiblement també més curt. En canvi, les figures 2 i 3 presenten vores més verticals o tendents a la verticalitat, amb el llavi més arrodonit per ambdues bandes en el cas 3, i amb un solc a l'exterior en el cas 2, que a més presenta un coll quasi horitzontal. Els quatre exemples tenen fragments minúsculs de quars, corresponen a un tipus de pasta color gris plom i amb engalba gris negrós el 1 i gris fosc els 2, 3 i 4.

La figura 5 correspon a una peça de pasta color gris clara, fina, amb desengreixant de quars molt triturat i engalba negra mat per ambdues cares. El tipus és similar a les aparegudes al Firal de Balaguer i al Pedrís (Bellcaire d'Urgell) [19]

Tenim tres exemples de fragments de cos de recipient (figs. 6, 7 i 8), un dels quals (fig. 8) ja ha estat considerat per les seves incisions i per la diferent coloració de la seva pasta. El fragment n.º 6 correspon a un coll i espatlla que permet apreciar tota la curvatura prèvia a la carena de la panxa, amb un gruix mitjà de 6,6 mm. i engalba gris fosc mate a l'exterior i restes d'espatulat; tot i tenir una pasta gris plom compacta i ben triturada, s'hi observen bosses d'aire d'una certa consideració. El fragment 7 és de pasta gris-bru (de 7,7 mm. de gruix) amb presència de mordent de mica i quars gruixuts que afloren a la superfície interior de la peça, mentre que l'exterior és recobert amb una capa d'engalba gris-negre molt uniforme i en destaquen dos relleus, un de suau en forma de cinta de 2 mm. de gruix, i una motllura angulosa de la que no és possible apreciar el seu acabament.

Dos fragments de fons corresponents a sengles olletes de ceràmica gris clara, sense engalba en la figura 9 i amb engalba gris plom en la figura 10, presenten superfície rugosa i irregular, amb restes d'espatulat en diverses direccions. El fragment 10 té abundosos i notoris trocets de quars blanc i bosses d'aire, mentre que l'altre (fig. 9) presenta una trituració molt fina i regular, apreciant-s'hi la presència de fragments minúsculs de mica.

L'única arrancada i fragment d'ansa és el de la figura 11, de pasta gris fosc,

19. MONFAR, D.: *Historia de los condes de Urgel*, «C.O.D.O.I.N.», X, Barcelona, 1853, pàg. 132.

sense engalba i amb abundosos fragments de quars blanc i bosses d'aire, superfície molt irregular en les que s'aprecia marques digitals a la zona d'adherència a la peça. La secció de l'ansa és assimètrica però arrodonida per ambdós costats.

1.3. *Conclusions*

Tot i que no disposem d'un estudi estratigràfic per a conèixer amb precisió la cronologia de les tipologies, sembla adient ubicar-les (atés l'ús del castell) entre darreries del segle XII (figs. 7, 8, 11), ple segle XIII (figs. 1-4, 6) i primera meitat del segle XIV (figs. 5, 9 i 10), d'acord també amb els parallels que es poden establir amb les ceràmiques estudiades per Jordi Bolós, procedents del Firal de Balaguer i les del Pedrís (Bellcaire d'Urgell), totes de la mateixa comarca (la Noguera) i d'un mateix però ampli camp de relació comercial.

2. *ELS GRAFITS*

2.1. *Suport*

El conjunt dels grafits localitzats és realitzà damunt d'un arrebossat de calç-ges barrejat amb arena. El seu gruix és molt irregular ja que tenia com a finalitat allisar la paret del fons de la planta segona del castell, paret que era la roca viva i que, segons podem deduir pels tipus de murs i la magnificència de les obertures, corresponia a la planta noble de l'edificació.

La superfície de l'arrebossat és fina i allisada, però presenta molts trossos esquarterats i fragments arrencats violentament en època recent.

2.2. *Tècnica*

L'observació dels dibuixos ens fa suposar l'existència de, al menys, tres mans distintes i moments també diferents, si bé no massa llunyans en el temps.

1. Es pot apreciar un traçat tosc efectuat amb un element gruixut i poc pulit que deuria malmetre l'allisament de la capa d'arrebossat més superficial. Correspon a la part més occidental del mur (columna A, de la foto 3), just en el seu tombant. N'és una expressió la figura de la làmina 4, que correspon a un cavall guarnit amb gualdrapes romboidals i el cavaller amb la ballesta aixecada i a punt de disparar. La mateixa tècnica s'observa en unes estrelles situades immediatament sobre del mateix cavaller (làm. 15).

2. Un segon tipus definit per unes línies més cuidades, primes, més profundes i traçat més segur. Correspon a la resta de cavallers, al primer dibuix de la dança (làm. 10), a un dels motius ornamentals (làm. 16), etc. tots ells situats al centre del mur.

3. Un tercer tipus de traçat sembla definit per unes incisions profundes,

Foto 3. Conjunt del mur revocat, del segon pis de l'edifici, on hi ha els «graffiti». Hom pot apreciar els efectes de destroços recents.

molt irregulars i incompletes, realitzades amb una certa premura o descurança. En part són línies que retoquen, cancellen o desfan dibuixos anteriors o be tracen dibuixos nous de gran tosquedat i irregularitat.

2.3. *Elements figurats*

Els calcs dels grafits del castell d'Oroners s'han realitzat tenint en compte els elements més o menys sencers i destacats. La reproducció és, doncs, d'elements singulars ja que no sembla que hi hagi una relació de dependència ni de temps ni de contingut en el conjunt escenogràfic. Només quan això era evident, o podia ser-ho, hem procedit a calcarlos en conjunt.

Per tal de sistematitzar les figures les hem considerat agrupades en:

1. Cavallers
2. Cavalls

Foto 4. Detall del revocat on pot apreciar-se el conjunt dels cavalls.

3. Conjunt de la dança
4. Personatges solts
5. Motius decoratius

2.3.1. *Cavallers*

Constitueix un dels temes més abundosos. Apareixen representats sempre en el quarter superior esquerre del mur (quadrícules A-D/1-3, de la fotografia 3). N'hem aconseguit individualitzar cinc, fet que comporta, junt amb la nombrosa presència de cavalls, ésser l'element o figura més reproduïda del conjunt que s'ha conservat. No en va la figura del cavaller fou vista com un ent carismàtic i mític alhora per l'home coetani i encara més per qui ha intentat representar el món medieval,[20] especialment en un període de bullici, desafecció i revoltes nobiliàries com s'esdevingueren al comtat d'Urgell i vescomtat d'Ager, al segle XIII i àdhuc principis del XIV. L'artista, doncs, sembla que es mou en un ambient i sota una influència d'ideals i notícies molt concretes respecte a la vida cavalleresca, a l'aventura constant, inacabada i inacabable del món cavalleresc.

20. MONFAR, D.: *ob. cit.*, pàg. 535.

Les cinc figures representades tenen la característica de representar-se amb l'aspecte de cavalls galopant i dirigits vers l'esquerra o Occident, quatre dels quals duen l'escut protector, amb senyal heràldic molt esquematitzat i el vèrtex cap avall, només un el presenta de forma circular amb la representació d'un castell que recorda els senyors de Mur (Pallars Jussà).[21]

Tres cavallers (làms. 4, 5 i 7) duen com a arma la ballesta, ja sigui a punt de tirar (làm. 4) o carregada a l'espatlla (làms. 5 i 7). Recordem que l'ús d'aquesta arma ofensiva no fou generalitzada a Europa fins ben entrat el segle XIV.[22] En canvi, els altres dos cavallers van proveïts amb la llança, en posició distinta. La del primer (làm. 6), en posició de cavalcada, és curta, acaba en forma d'ametlla i en pengen els guarniments. La del segon (làm. 8), combinada amb la cuirassa al braç esquerre, és en posició horitzontal i possiblement apoiada sota l'aixella dreta, i l'actitud galopant del cavall fan pensar que l'incompleta escena representava un cavaller en el moment d'embestir l'enemic.[23] Podríem considerar representades aquí els dos tipus de llances, la «manesca» i la d'«armes», respectivament.[24]

Mereix destacar-se que cap cavaller duu espasa, tot i que aquesta arma era considerada una de les més importants i la més noble entre les ofensives. No obstant, les fundes són presents en algunes figures masculines que formen el grup denominat de la «Dança», concretament les 4, 5, 6 i 10 (làm. 10), penjades al costat esquerre de la cintura, i també la figura del cavaller de la làmina 11, que la porta cenyida a l'esquerra, en aquest cas hi és ben manifest el pom i la croera (empunyadura), i potser algun element decoratiu del final de la beina o «guaspa».[25]

Entre les defenses del cos que s'observa a la làmina 6, la única que ho representa amb claredat, hi ha el «batut» o «capmall» [26] per a protegir el cap del cavaller deixant-li a l'ensems un gran possibilitat de moure'l.

En cap cas es ressalten les formes de protecció de les cames i peus.

És força destacat el fet que un dels cavalls es presenti ricament encobertat amb testera, trepa i coberta (làm. 4), aquesta darrera decorada totalment amb

21. Vid. RIQUER, Martí de: *Heràldica catalana. Des de l'any 1150 al 1150,* Barcelona, 1983, vol. I, pàgs. 276-280. Sobre l'ús de l'escut circular, del qual només tenim l'exemple en un gràfic, volem recordar l'article i representacions figuratives, de finals del segle XIII, de GRANCSAY, Stephen V.: *The armor of Don Alvaro de Cabrera,* «The Metropolitan Museum of Art Bulletin», X (juny, 1952), pàgs. 275-285.

22. CARBONELL, J. i altres: *Els grafits de Castellfollit de Riubregós. Primeres aportacions,* «Quaderns d'estudis medievals», vol. 1, pàg. 308.

23. RIQUER, Martí de: *L'arnès del cavaller. Armes i armadures catalanes medievals,* Barcelona 1968, pàgs. 162-164.

24. Ibid., pàg. 165.

25. Ibid., pàg. 63.

26. Ibid., pàg. 32.

un dibuix romboidal.[27] A la resta dels cavalls és problemàtic interpretar-hi les ratlles com aitals guarniments.

Cal denotar també la presència de les regnes en els casos de les làmines 4 a 7, sostingudes pel mateix cavaller. En constitueix una excepció el cavaller de la làmina 8, explicable pel fet de representar un combat a cavall amb llança.

2.3.2. *Cavalls*

En els sectors B-C/2-3 apareixen representades onze siluetes de cavalls (làm. 9), senceres o fragmentades, que de tal vegada fan pensar en la possibilitat d'un espai per a assajar el traçat d'aquestes figures, ja que el dibuixant (semblen obra d'una mateixa mà) les ha situat totes al mateix indret, algunes inclús sobreposades. Creiem que responen al desig de cercar una tècnica.

El moviment o actitud dels cavalls és similar, així com la direcció vers l'oest, observable també en els cavallers complerts considerats a l'apartat 2.3.1.

Les senyals anatòmiques són mínimes a l'interior de la silueta, essent el cavall sense cap (a l'esquerra de la làmina) el més acurat en aquest sentit.

2.3.3. *Dança*

Des d'un punt de vista antropològic constitueix una escena rellevant la de la làmina 10, ubicada en els sectors E-H/2 3 del arrebossat. Hi són presents 11 figures, algunes incompletes, i encara les línies del cos d'una altra no comptabilitzada, entre la primera i la segona de l'esquerra.[28] Inacabades i de difícil interpretació, cada figura uneix les mans amb les de les properes, aixecant els braços, blegats, fins a l'alçada de les espatlles. Cada parella serva a les seves mans un ram de flors estereotipat en la flor de lis.

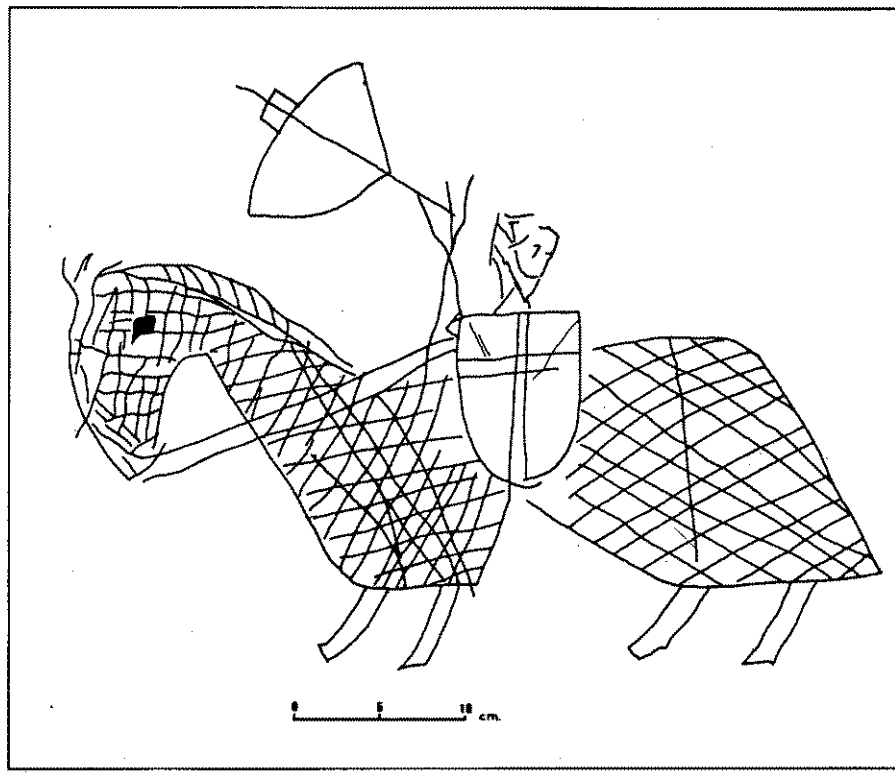
El traçat del dibuix i el treball d'incisió és divers en l'escena. S'observa una primera fase representada per les set figures de l'esquerra, tot i que alguna d'elles restés inacabada. En un primer traçat tingueren diferent alçada i en resten proves en els gravats dels peus i cames de les figures 4 i 5.

La masculinitat d'una part d'elles es pot deduir amb la presència de la beina i la corretja que la sustenta, sempre al cantó esquerre de la figura.

Per les llargades primitives dels vestits i per les diferents cavelleres podem pensar que originàriament hi havia alternança de figures femenines i masculi-

27. Vid. per ex. la fig. 36 de l'obra de Martí de RIQUER, esmentada a la nota 18. Presenta trets similars i la situa al segle XIII.

28. En endavant per la situació del número de lloc de cada figura de la làmina tingueu en compte que comencem a comptar per l'esquerra.

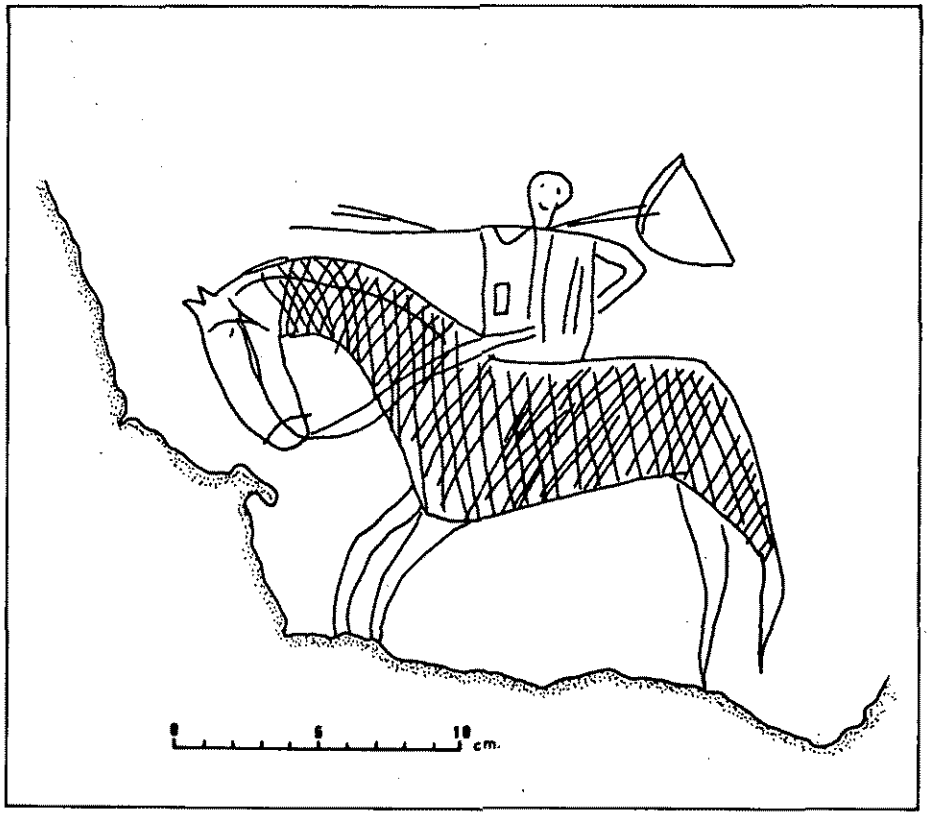

Làm. 4. Castell d'Oroners. Cavaller amb ballesta.

nes, uniformitzades a posteriori mitjançant l'allargament del dibuix a base d'afegir als peus un quadrat amb traços de línies perpendiculars a l'interior, tot representant una mena de reticulat. L'apreciació és diferent per a la figura 4, ja que des d'un principi presenta un dibuix arrítmic en les faldilles, així com la 5, amb un eix central del que divergeixen els plecs del cos del vestit.

L'ornamentació del cap recorda unes corones, i són distintes en cada cas, amb el ben entés que no són presents a totes les figures.

Les que ocupen els números del 8 al 11 són fruit d'un traçat posterior, més rudimentari, insegur i esquemàtic, obra d'una mà menys qualificada i experta que l'anterior. Podria correspondre a l'etapa intermitja entre la primera ellaboració i posterior modificació dels anteriors ja que, per guardar simetria, l'autor havia mantigut l'alçada primicera observable en les figures 1 a 6. Fins i tot aquelles mostren visiblement les cames, concretament les figures 9 i 11. Una ruptura del ritme o potser una manera d'acabar-lo per la banda est, fou el di-

Làm. 5. Castell d'Oroners. Cavaller amb la ballesta a l'espatlla.

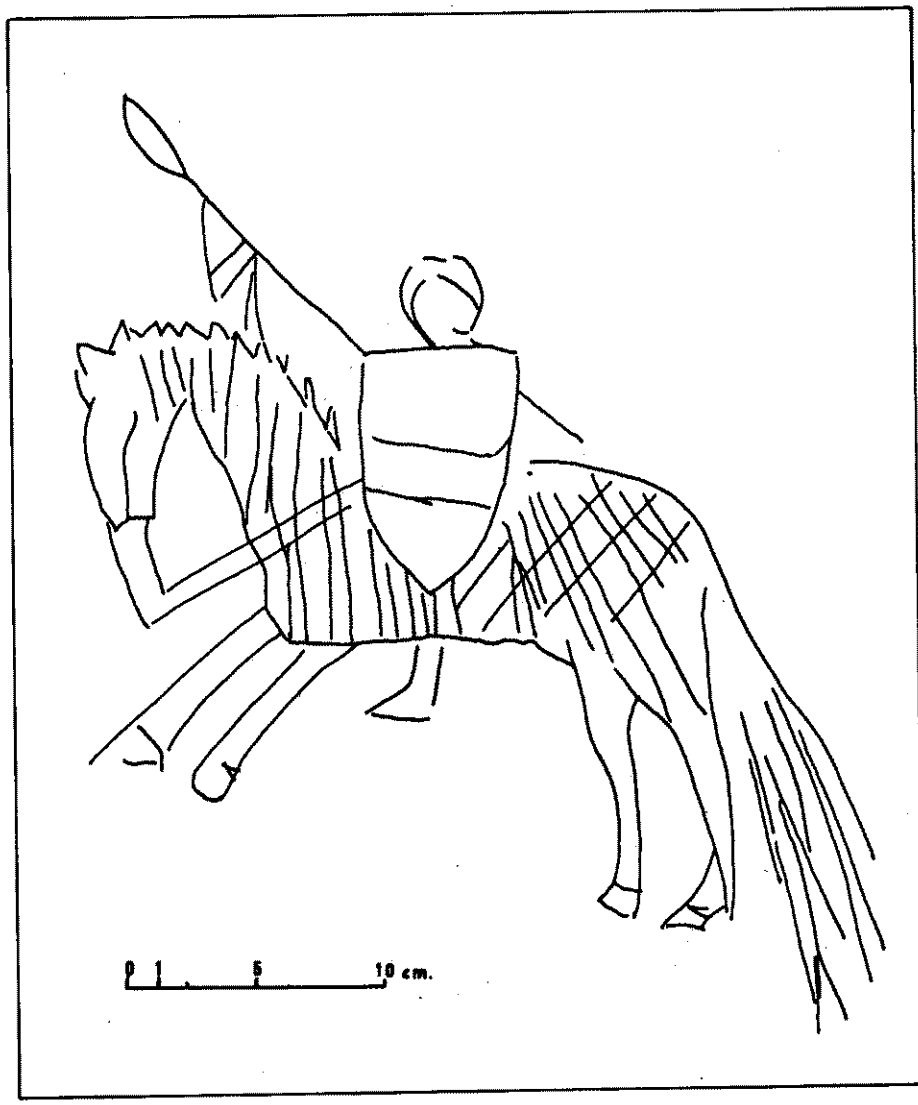
buix de perfil de la darrera figura masculina, la situació visual de la qual fa que el traçat dels braços que han d'enllaçar la 10 i la 11 es representin amb una subtilitat tal que només la imaginació ho pot intuir.

Recordem que en festes populars de l'alt Aragó hi són presents danses en què els homes, amb vestits llargs i còfies de flors al cap, celebren l'arribada de la primavera.[29]

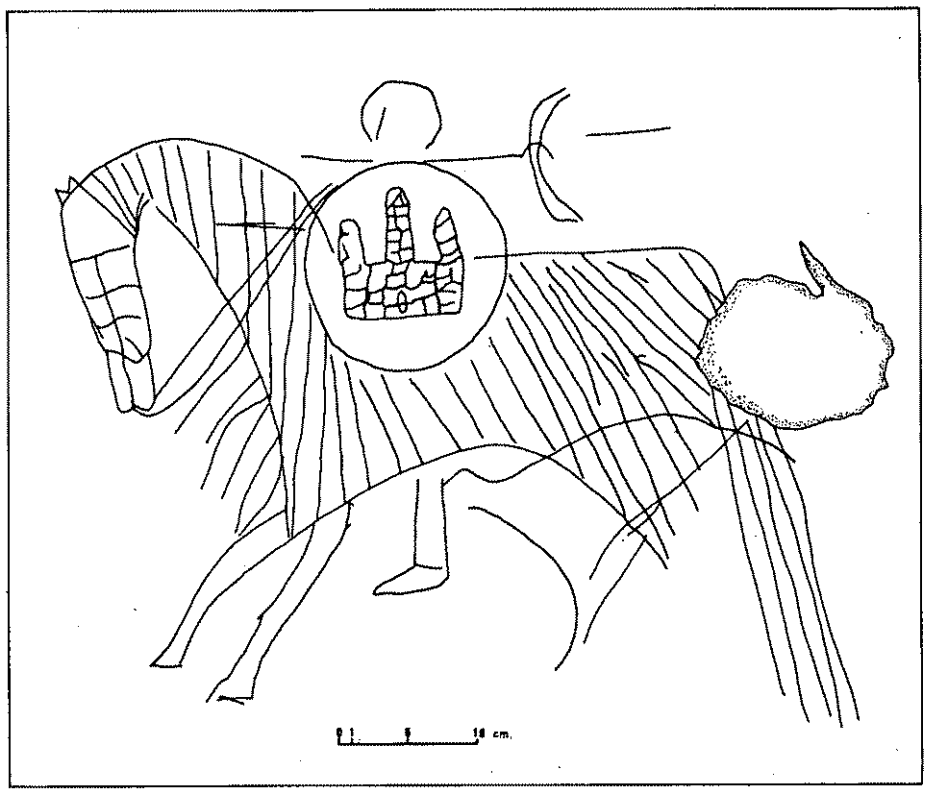
2.3.4. *Personatges solts*

En el sector 2-D trobem una de les figures que hem convingut de denominar amb l'epígraf de «solts» atès que no guarden relació amb altres ni tampoc

29. Agraïm la referència a la professora Josefina Roma i Riu.

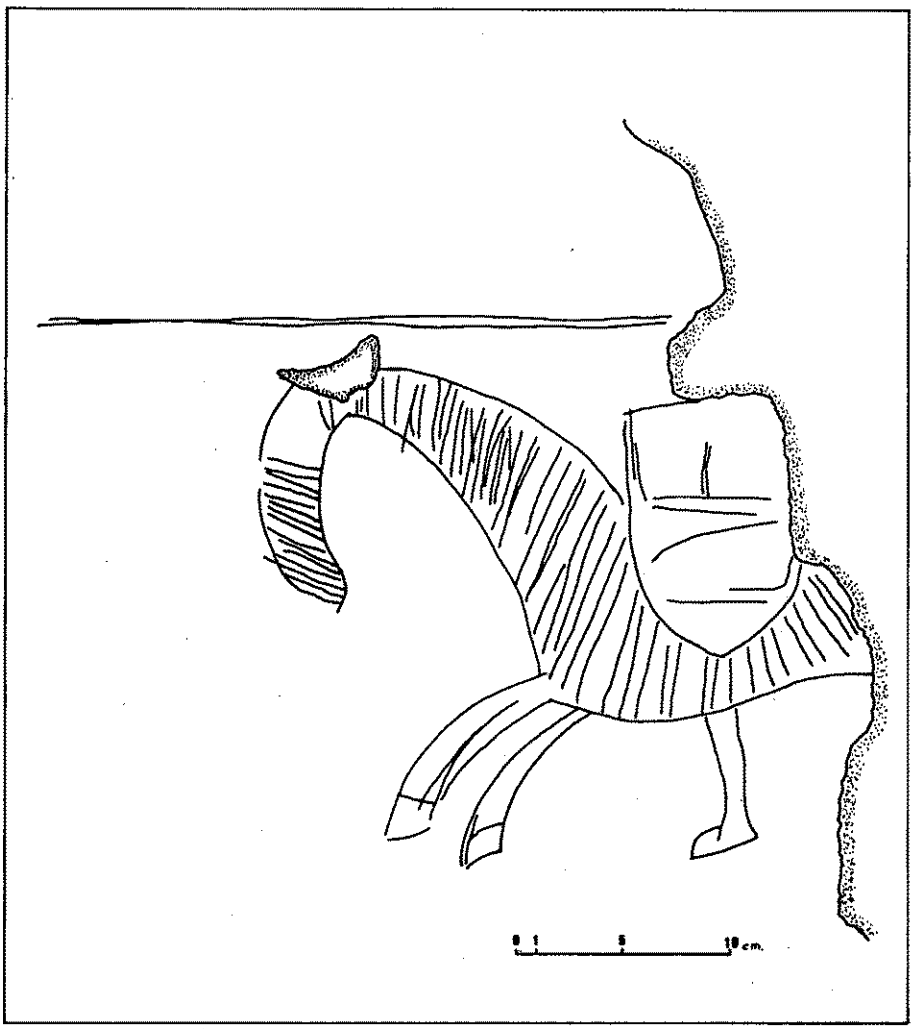

Làm. 6. Castell d'Oroners. Cavaller amb llança.

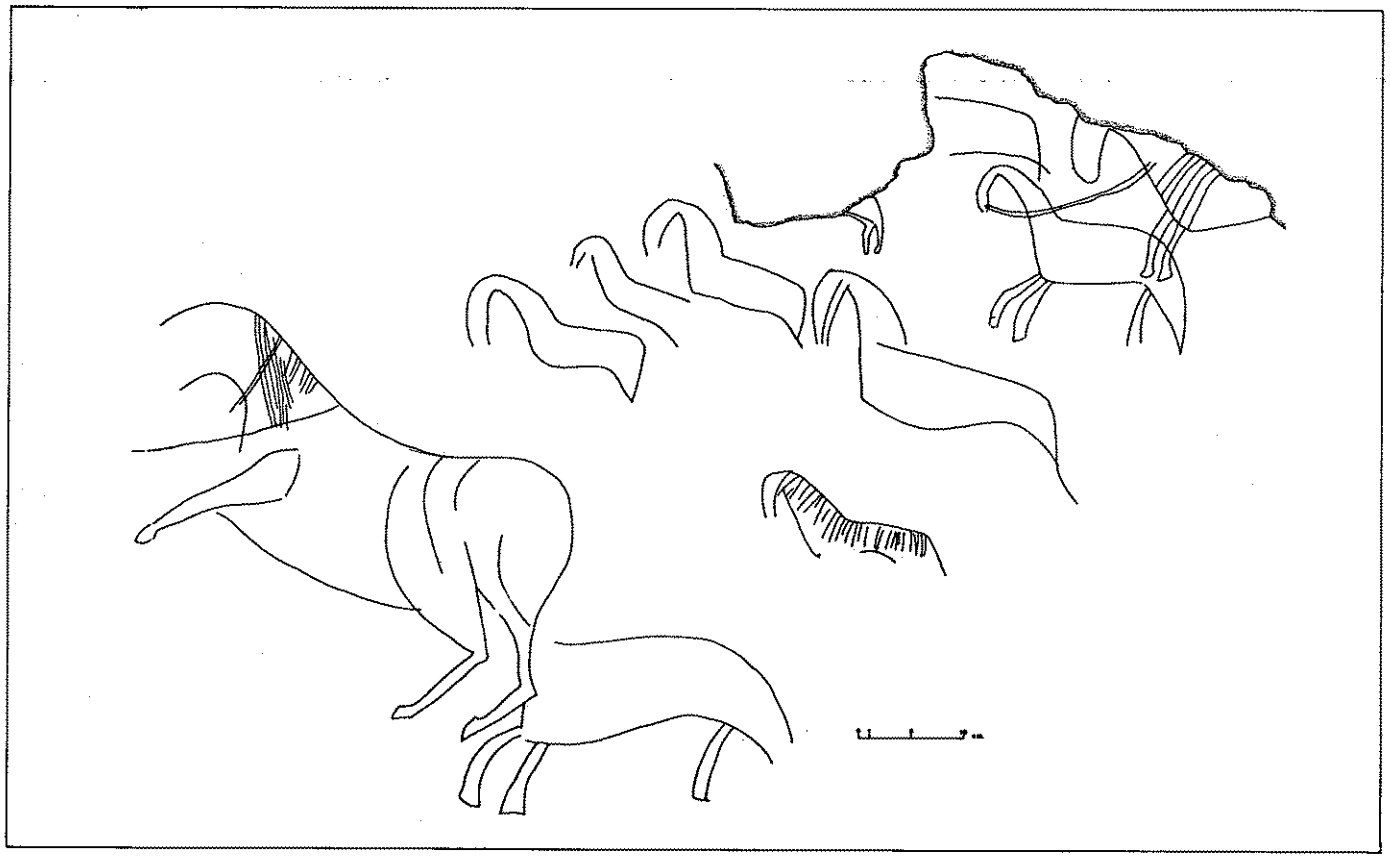
Làm. 7. Castell d'Oroners. Cavaller amb la ballesta carregada a l'espatlla.

formen una escenografia definida per llur situació. De totes les que esmentarem ací, la de la làmina 11 és la única de personatges dobles: una parella. S'hi pot apreciar el diferent tracte de la figura humana, del vestit i del pentinat, segons el sexe. En un apartat anterior ja hem fet exment de la presència de l'espasa, l'única que apareix als grafits d'Oroners. La relació entre ambdós personatges és òbvia, no sols per raó de proximitat, l'home gira la seva faç i el seu cos (és situat de perfil) envers la dama representada amb un pentinat adient i vestit llarg. El guerrer llueix una ornamentació damunt del seu cap que no acertem a desxifrar ni tampoc a trobar-li paral·lelismes plausibles. D'aquests grafits és remarcable el fet que constitueixen les úniques representacions humanes amb una definició total del rostre, malgrat que n'hem de resaltar l'absència de les extremitats superiors.

En el límit dels sectors 3-D i 3-E hi ha la figura del trovador (làmina 12) amb el seu barret goliardesc, tocant el laud que recolza damunt l'espatlla. La

Làm. 8. Castell d'Oroners. Cavaller amb llança.

Làm. 9. Castell d'Oroners. Fris dels cavalls.

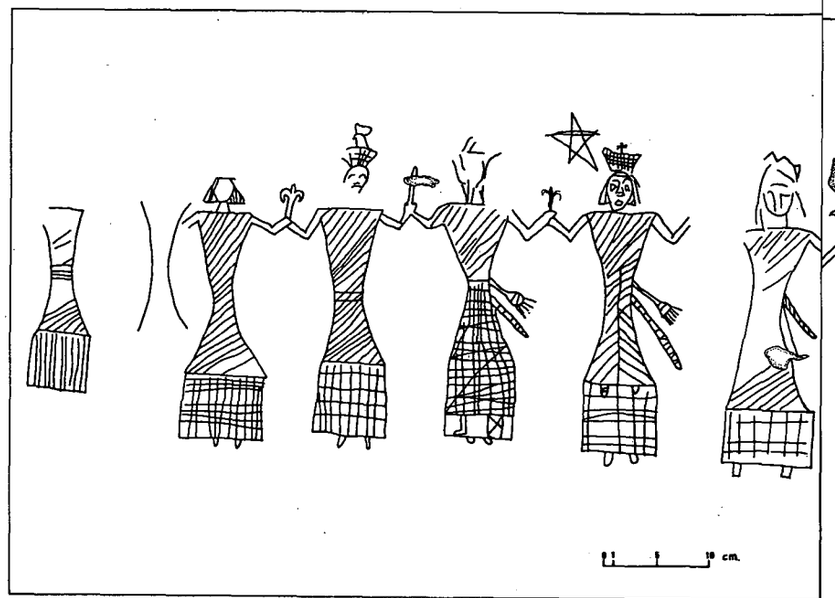

Fig. 10. Castell d'Oroners. Fris de la dança (primera secció).

roba del pit presenta el senyal heràldic de la tercera casa d'Urgell, a l'ensems vescomtes d'Ager; l'escac a la dreta i els quatre pals exactes a l'esquerra, fet que ens situa la representació a partir del segon vicenni del segle XIV, amb l'entrada del Casal de Catalunya-Aragó.[30]

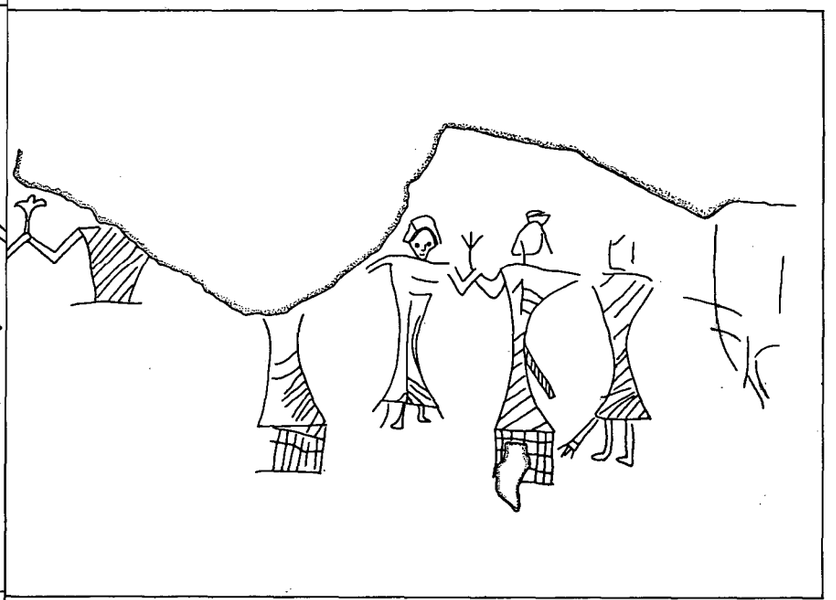
L'única figura d'un ballester (peó) en actitud de disparar la trobem al sector F-G/3, i ve reproduït a la làmina 13. Duu el cos cobert amb un vestit similar als que apareixen per al cas de la denominada «Dança» o als models de la làmina 11. La peça, ultrapassa la cintura formant un cos únic de vestit. Amb trets anatòmics esquemàtics, com els de Castellfollit de Riubregós,[31] és l'únic personatge de tot el conjunt dels grafits d'Oroners que dirigeix la seva actuació i mirada vers l'est.

La darrera figura isolada digna d'esment és una representació humana que apareix en el sector 3-D (làmina 14), i també amb certs paralllismes amb algu-

30. SANAHUJA, P.: *Història de la ciutat de Balaguer,* Balaguer 1984 (2), pàgs. 286 y 298. MATEU I LLOPIS, F.: *La iconografía y la heráldica de los condes de Urgel en la sigilografía y en la numismática,* Lleida, IEI, 1976, pàgs. 30 i ss. RIQUER, M.: *ob. cit.,* pàg. 199.

31. CARBONELL, E. i altres: *ob. cit.,* figures 37 i 38.

Fris de la dança (segona secció).

nes de les representacions de Castellfollit,[32] de la que també hem d'assumir els trets caricaturescos i l'esquematisme, una figura geomètrica, simètrica i rítmica suplanta i significa l'antropormorfisme.

2.3.5. *Elements decoratius*

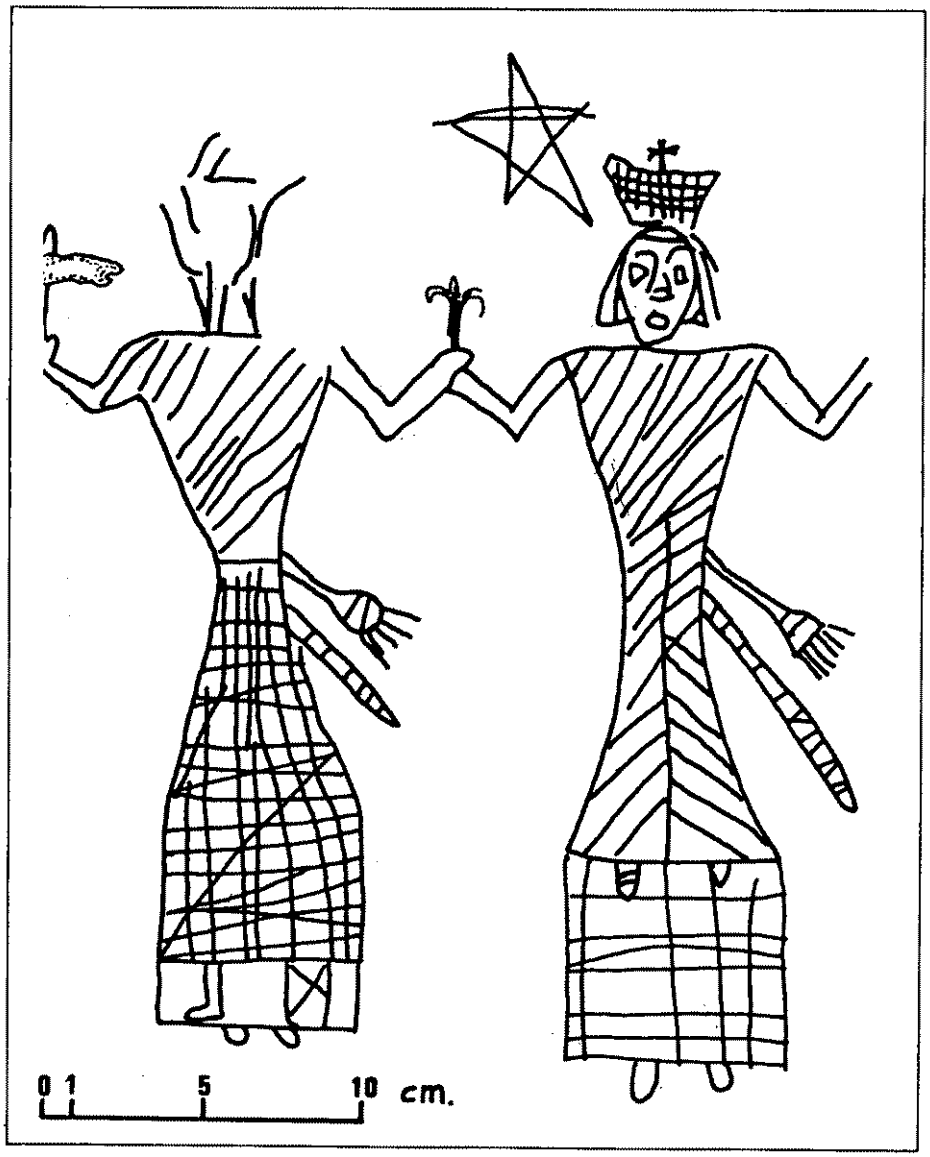
Hem d'assenyalar dos tipus bàsics de grafits de caire ornamental. En primer lloc, les representacions d'estels de diverses puntes, entre 6 i 9 (làms. 10 i 15) i unes figuracions, amb certa simetria, ubicades en els sectors A-2 i D-3, respectivament. En el segon cas una de les formes geomètriques podria simbolitzar un cos humà estilitzat.

3. CONCLUSIONS

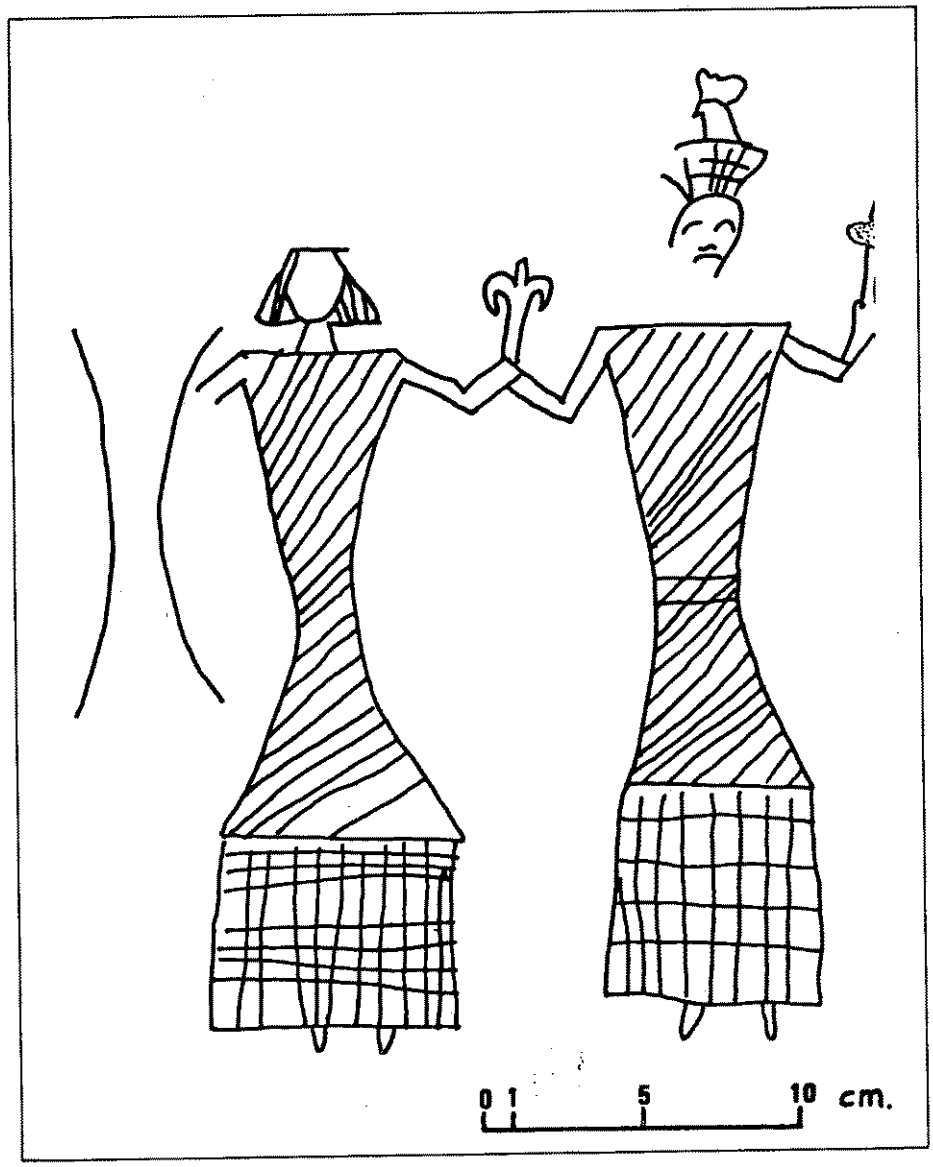
Tant pel marc històric, com per les troballes i la particularitat de la ceràmica, a l'ensems que les atribucions heràldiques d'una de les figures, ens mouen

32. Ibid., figura 26.

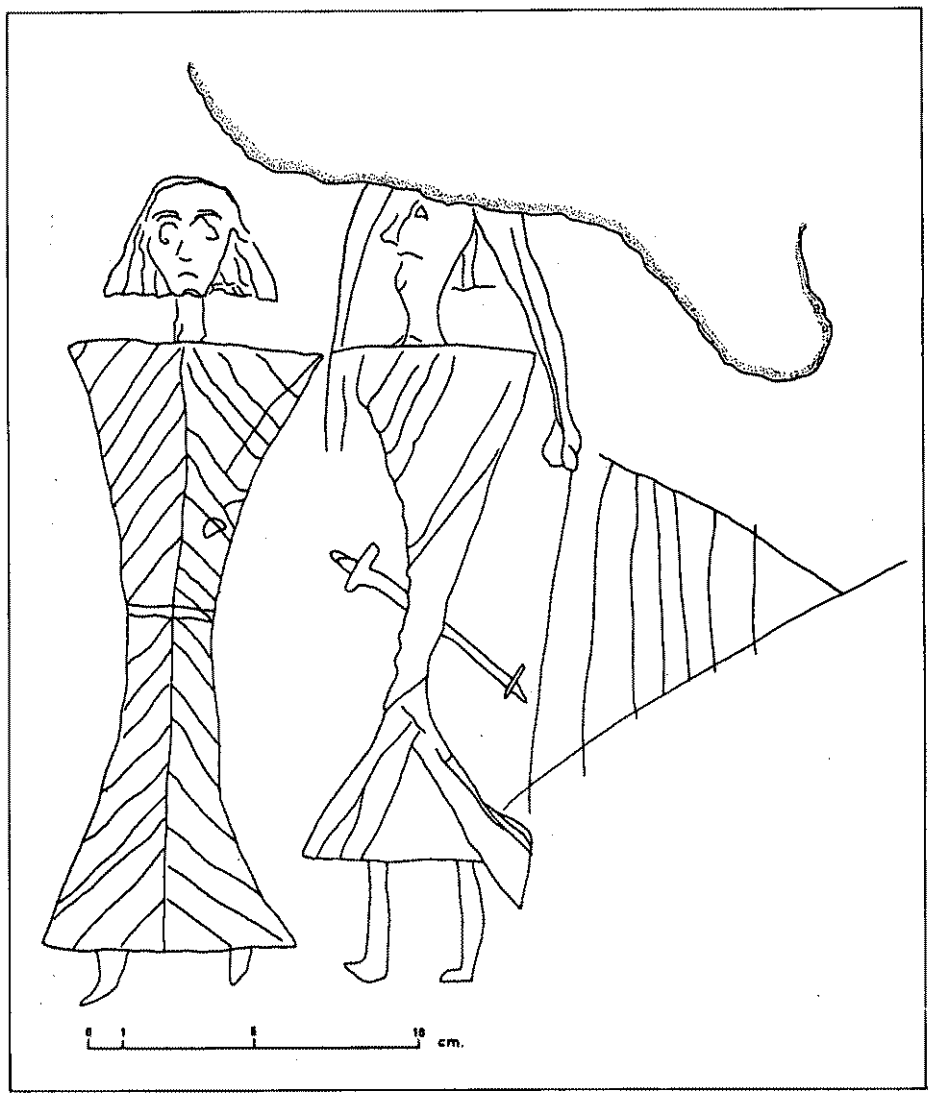
a creure que les representacions dels grafits d'Oroners haurien d'ubicar-se a principis del segle XIV, quan encara era viu el record dels enfrontaments i les rebellions nobiliàries al comtat d'Urgell, però un nou ordre s'havia imposat ja amb la casa de Barcelona. La presència de la ballesta creiem que corrobora aquesta atribució temporal.

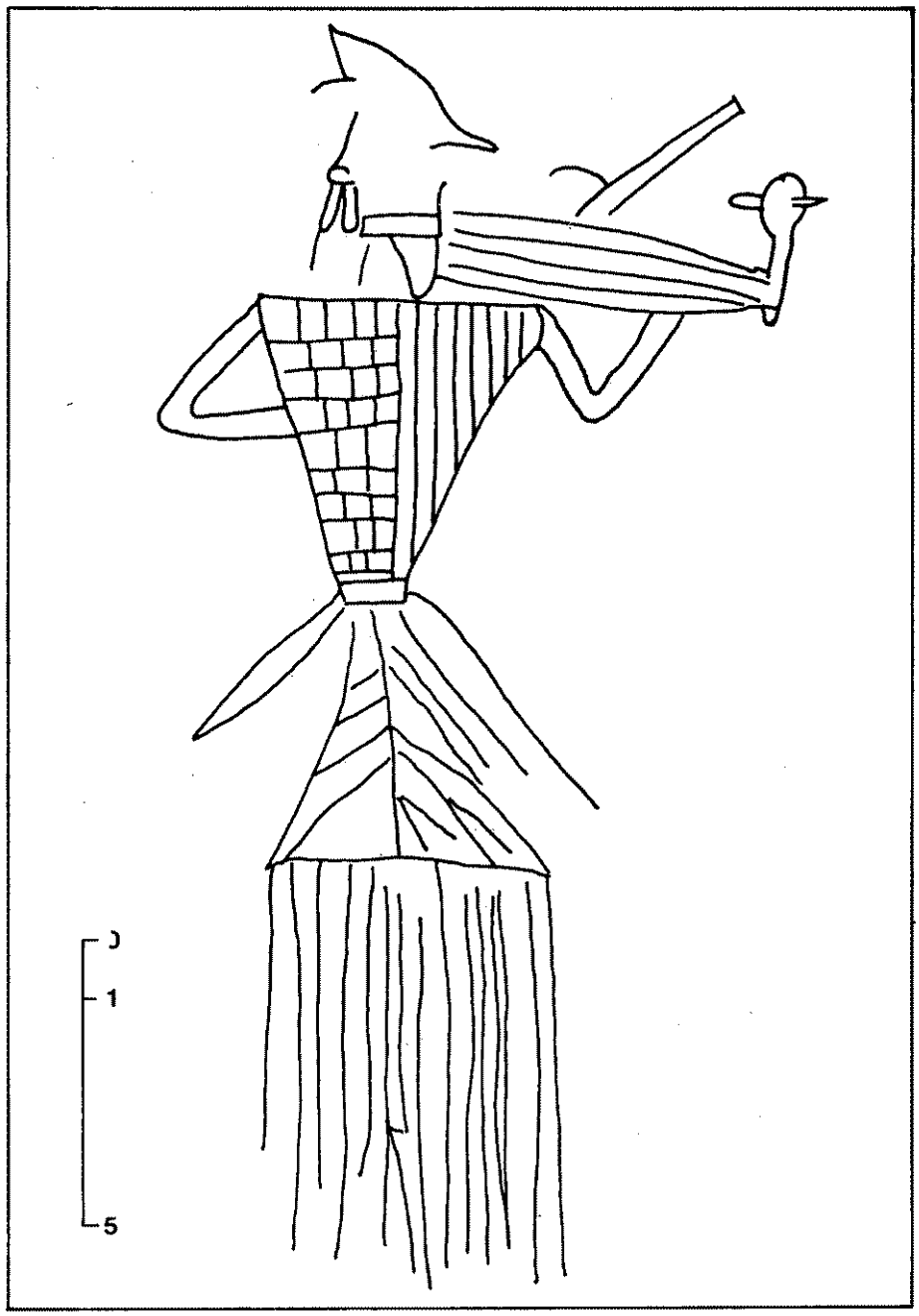

Làm. 10 A. Castell d'Oroners. Detall de la dança de les pàgines 408-409.

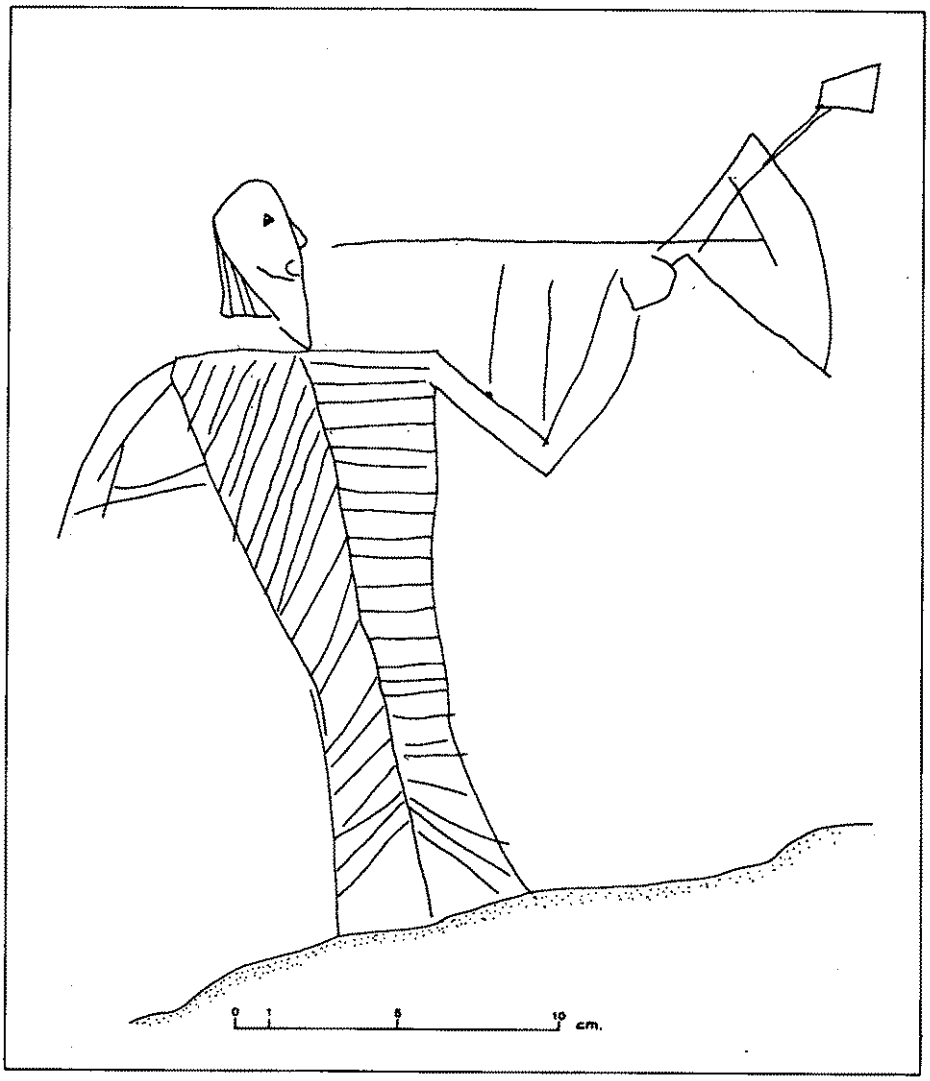

Làm. 10 B. Castell d'Oroners. Detall de la dança de les pàgines 408-409.

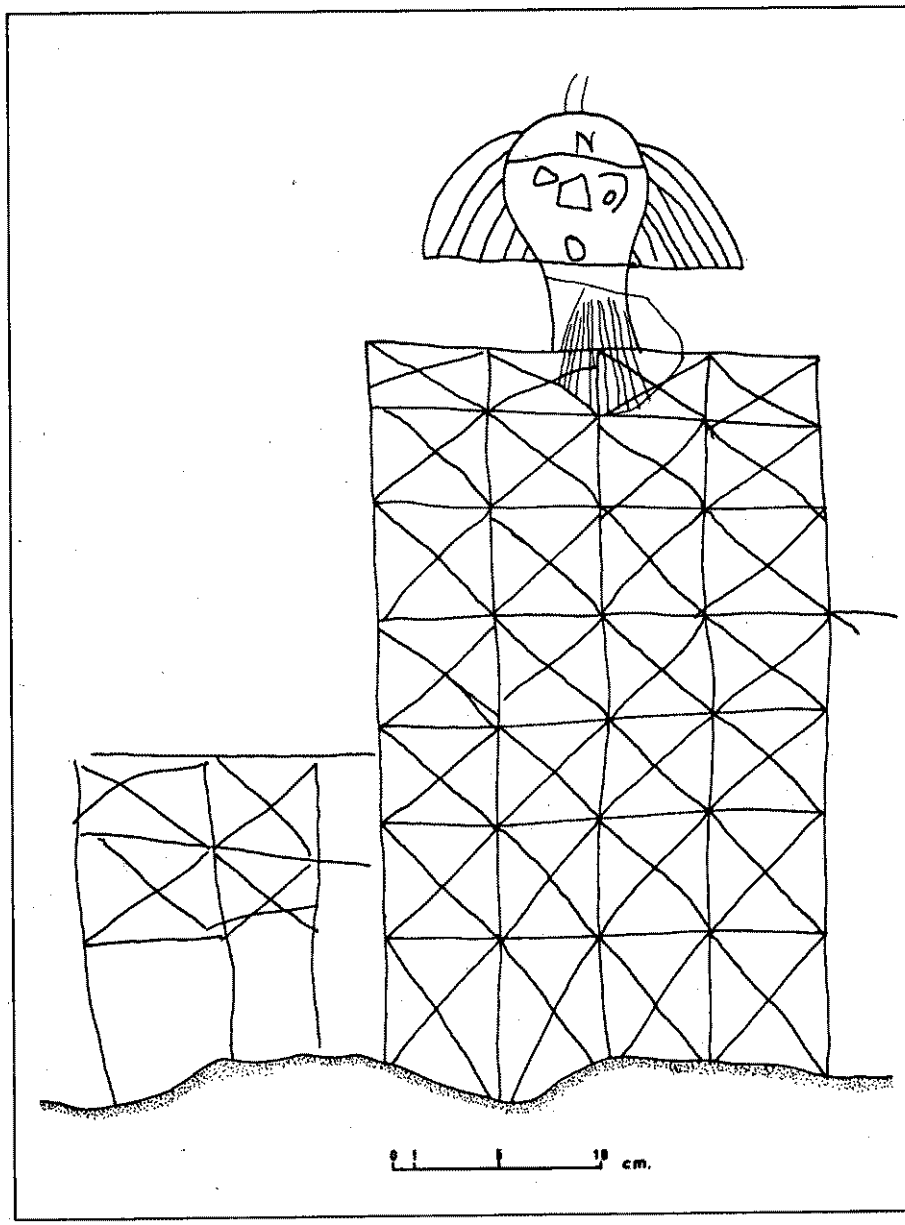

Làm. 11. Castell d'Oroners. Parella.

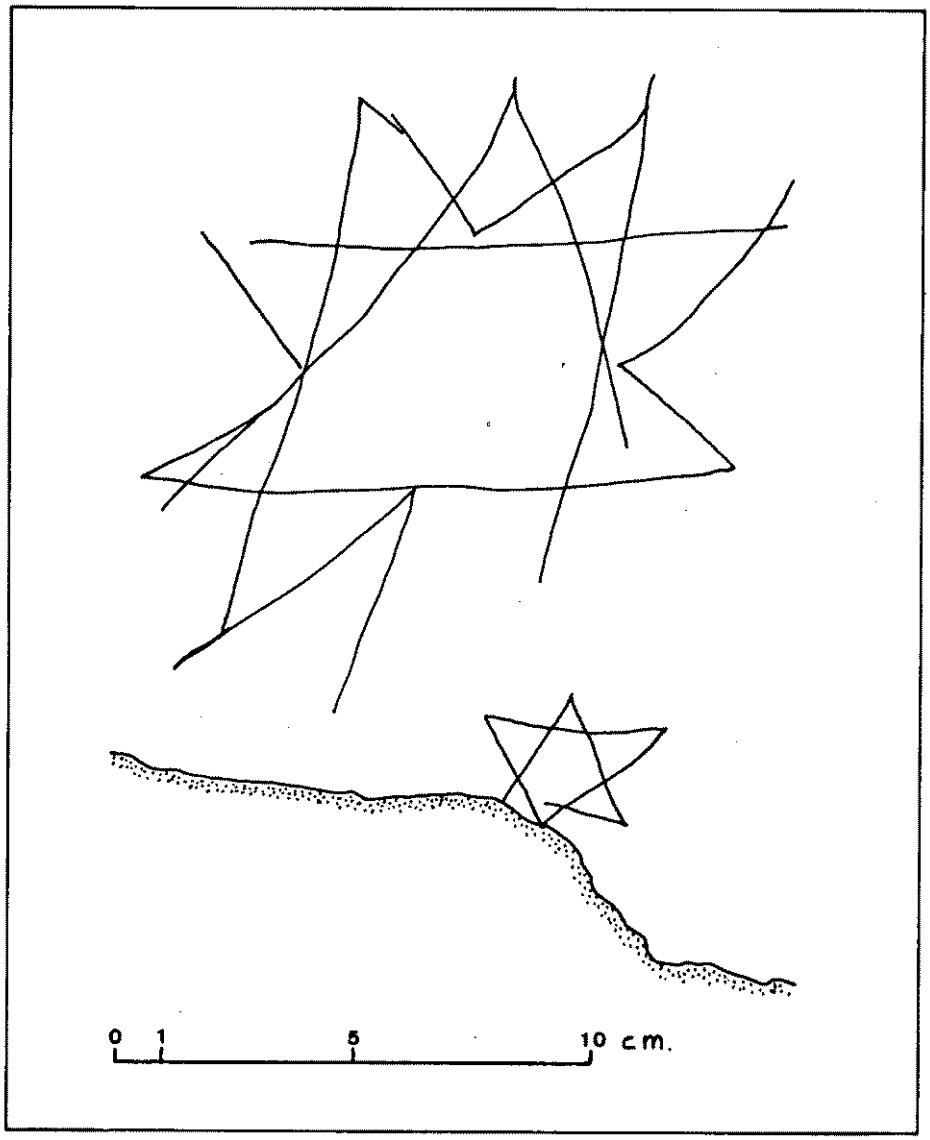

Làm. 12. Castell d'Oroners. El trovador.

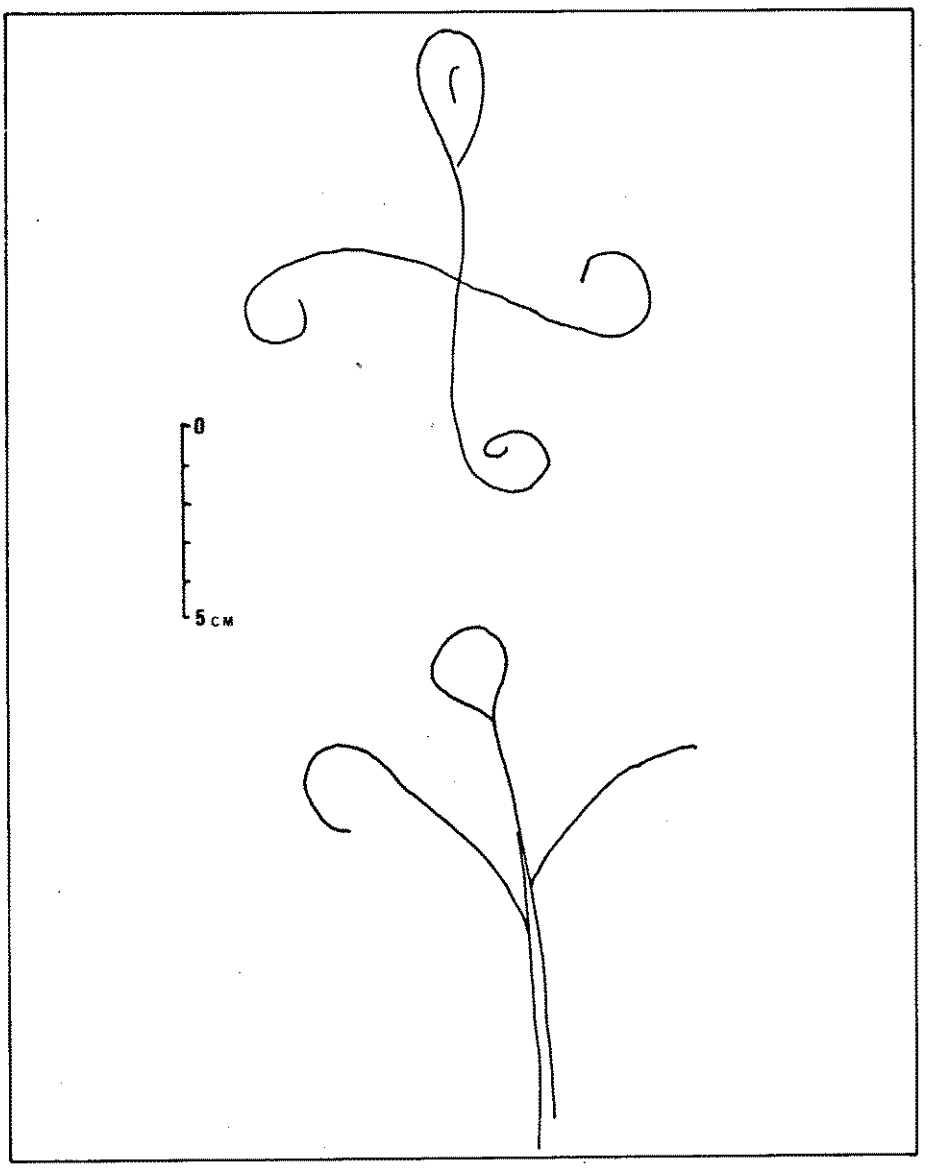

Làm. 13. Castell d'Oroners. Ballester (peó) en actitud de disparar l'arma.

Làm. 14. Castell d'Oroners. Figura isolada.

Làm. 15. Castell d'Oroners. Estrelles.

Làm. 16. Castell d'Oroners. Formes geomètriques o florals estilitzades.